

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2020.02.143
УДК 343.241

Світлана Мазепа,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінального права та
процесу Тернопільського
національного економічного університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1282-9089>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КАРАНТИНУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Розглянуто зміни до законодавства, які були продиктовані пандемією Covid-19. Зосереджено увагу на статті 325 Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. Згадано про доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Висвітлено проблеми ефективності застосування вказаної норми. Подано кримінально-правову характеристику злочину та запропоновано шляхи вдосконалення кримінально-правової норми. Так, необхідно чітко визначити, у яких законах зафіксовані правила і норми щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням; внести поправку щодо вчинення злочину шляхом діяння; визначитися із загальним суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 325 КК України; внести зміни щодо тимчасового посилення санкції статті.

Ключові слова: пандемія Covid-19, відповідальність за порушення карантину, запобігання інфекційним хворобам, зміни до кримінального законодавства, тимчасове посилення санкції.

Мазепа С.

Уголовная ответственность за нарушение карантина в условиях пандемии Covid-19

В данной статье рассмотрены изменения в законодательство, которые были продиктованы панде-

мией Covid-19. Сосредоточено внимание на статье 325 Уголовного кодекса Украины, предусматривающей ответственность за нарушение санитарных правил и норм по предотвращению инфекционных болезней и массовых отравлений. Упомянуто о дополнении Кодекса Украины об административных правонарушениях статьей 44-3 «Нарушение правил карантина людей». Освещены проблемы эффективности применения указанной нормы. Подано уголовно-правовую характеристику преступления и предложены пути совершенствования уголовно-правовой нормы. Так, необходимо четко определить, в каких законах зафиксированы правила и нормы по предотвращению инфекционных болезней и массовых отравлений; внести поправку совершения преступления путем деяния; определиться с общим субъектом совершения преступления, предусмотренного ст. 325 УК Украины; внести изменения относительно временного усиления санкции статьи.

Ключевые слова: пандемия Covid 19, ответственность за нарушение карантина, предотвращение инфекционных болезней, изменения в уголовное законодательство, временное усиление санкции

Mazepa S.

Criminal liability for violation of quarantine during the Covid-19 pandemic

The pandemic encourages changes to existing laws, including affecting criminal law and legislation. These changes have become the subject of our article. The scrutiny discusses changes to the legislation that were dictated by the Covid-19 pandemic. Attention is focused on Article 325 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for liability for violation of sanitary rules and regulations for the prevention of infectious diseases and mass poisoning. Mention was made of the amendment to the Code of Ukraine on Administrative Offenses by Article 44-3 "Violation of the rules on quarantine of people." Problems of efficiency of application of the specified norm are covered. The criminal-legal characteristic of the crime is given and the ways of improvement of the criminal-legal norm are offered. Thus, it is necessary to clearly define which laws set rules and regulations for the prevention of infectious diseases and mass poisoning; to amend the commission of a crime by an act; to determine the general subject of the crime under Art. 325 of the Criminal Code of Ukraine; make changes to temporarily strengthen the sanction of the article.

Keywords: the Covid-19 pandemic, liability for quarantine violations, prevention of infectious diseases, changes to criminal law, temporary strengthening of sanctions

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19, оголошена Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) 11 березня 2020 року, має великий вплив на всі аспекти життя навколо. Світ змінився, і держави зрозуміли, наскільки недосконалим є регулювання певних суспільних відносин. Як має діяти держава в умовах пандемії, які кроки мають бути першочерговими. Очевидно, що пандемію не можна подолати лише переконаннями, держава повинна встановлювати або посилювати заборони, а в деяких випадках забезпечувати страх кримінальної відповідальності.

Згідно з даними Центру громадського здоров'я, за станом на 1 червня в Україні підтверджено 24 012 випадків захворювання COVID-19, з них 9690 одужали, 718 померли. Подолання такої кризи є комплексним заходом, і кримінальне право не відіграє головну роль у цій ситуації. Проте рівень правосвідомості суспільства формує реакцію законодавця у вигляді кримінально-правових норм.

Поспішно прийняті кримінально-правові зміни були спрямовані тільки на посилення санкцій. у разі запровадження або посилення кримінальної відповідальності за певні діяння виникає питання збереження рівноваги та пропорційності щойно введених покарань. Держава на власний розсуд встановлює кримінальну відповідальність за певні діяння, але Конвенція про права людини за допомогою тлумачення Європейським судом з прав людини створює для цього певні рамки. За допомогою подібних наукових досліджень розкриваються проблемні питання чинного кримінального законодавства.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Проблеми відповідальності за порушення карантинних заходів є предметом досліджень сьогодення, оскільки поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 відбулося на початку 2020 року, у зв'язку з чим було запроваджено обмежувальні заходи. Особливо варто відзначити праці ю. А. Пономаренка, Є. Л. Стрельцова, М. І. Хавронюка. Однак у сучасній науковій літературі поки що відсутній комплексний кримінально-правовий аналіз ст. 325 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням.

Метою дослідження є виявлення і демонстрація проблем ефективності кримінально-правової норми, якою передбачено кримінальну відповідальність за порушення карантинних заходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія, спричинена Ковід 19, стала непростим викликом для держав у світі. Україна як держава в цей непростий час має змогу оцінити ефективність своїх головних функцій (аналіз ситуації, планування подолання кризи, стратегія прийняття відповідних рішень, організація діяльності і контроль відповідальних органів та структур).

Першочергові заходи влади були спрямовані на максимально можливу ізоляцію кожного. Так, 11 березня 2020 р. був запроваджений карантин шляхом ухвалення постанови Кабінету міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [1]. До вказаної постанови декілька разів вносилися поправки в міру зміни ситуації в країні. Так, було заборонено відвідування закладів освіти її здобувачами, діяльність закладів громадського харчування, торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення. Крім того, заборонені регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним транспортом у приміському, міжміському, внутрішньообласному та міжобласному сполученні; пасажирські перевезення авіаційним транспортом. Також владою було прийнято низку рішень щодо обмеження роботи контрольно-пропускних пунктів та запроваджено нові підходи та санкції щодо притягнення осіб до відповідальності за порушення карантинних заходів.

Вищезгадана постанова впливає із Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [2], а саме: статті 29 «Карантин». У рішенні про встановлення карантину визначаються, зокрема, тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них. Проте вказана стаття не дає повноваження Кабінету міністрів України встановлювати будь-які обмеження прав і свобод громадян та додаткові обов'язки. Тому постає питання щодо конституційності вищевказаних обмежень.

Подолання пандемії, безперечно, є комплексним заходом, і Україна визначилась із тим, що найкраще діяти на людську поведінку в умовах пандемії шляхом встановлення заборон, у тому числі кримінально-правових. Основою цього є принцип пропорційності (Ультима раціо) [4], суть якого полягає у вжитті заходів, необхідних для досягнення мети. Іншими словами, все, що виходить за рамки досягнення мети, – не відповідає цьому принципу. Застосування кримінального права там, де ситуацію можна врегулювати засобами цивільного або адміністративного права, є порушенням принципу пропорційності. Також цей принцип підкреслює репресивний характер кримінальної юстиції і позиціонує її як останню інстанцію законодавця [4] або крайній захід [5].

Законом України від 17.03.2020 р. № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» запроваджено посилення відповідальності за порушення карантину. Зокрема, Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено ст. 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей», викладено в новій редакції ст. 325 «Кримінального кодексу України», що передбачає відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням [6]. Вважаємо, що в цьому дослідженні доцільно розглянути адміністративну норму, оскільки вона на межі з кримінальною.

До запровадження вищезазначених змін та введення карантину за ст. 325 ККУ до кримінальної відповідальності притягували переважно за харчові отруєння. Згідно з офіційними даними Генеральної прокуратури України, за 2019 р. порушено 70 кримінальних проваджень. Проте ситуація змінилася у зв'язку із карантинном. Так, у 2020 р. лише за березень-квітень обліковано близько 100 кримінальних проваджень [7].

На сьогодні ст. 325 ККУ передбачає кримінальну відповідальність за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам і масовим отруєнням, а якщо такі діяння спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, то особі загрожує до восьми років позбавлення волі.

Також доволі суворою є встановлена адміністративна відповідальність. Зокрема, згідно зі ст. 44-3 КУпАП за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм [8], передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами передбачено відповідальність у формі штрафу для громадян від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і для посадових осіб – від двох до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [6]. Необхідно звернути увагу, що вказана адміністративна норма має кримінально-правовий характер. До слова, за даними, отриманими з Національної поліції України, впродовж карантину до органів поліції надійшло 77 281 повідомлення, пов'язані з порушенням карантинних заходів. Поліцейськими складено 12 034 адміністративні протоколи. З них щодо:

- 2 780 – працівників підприємств, установ, організацій та інших осіб;
- 943 – керівників торговельних закладів та установ харчування;
- 650 – водіїв транспортних засобів;
- 524 – керівників підприємств, установ та організацій.

За порушення громадянами карантинних правил самоізоляції складено:
2 225 адміністративних протоколів.

До суду направлено 11 948 адміністративних протоколів. За результатами розгляду судами накладено штрафи на загальну суму майже 3 млн 138 тис. грн.

Вважаємо за необхідне, перш за все, звернути увагу на санкцію. Розмір штрафу у ст. 44-3 КУпАП (1000 – 2000 нмдг) майже збігається з розміром штрафу за ч. 1 ст. 325 ККУ (1000 – 3000 нмдг). А у випадку зі спеціальним суб'єктом – посадовою особою розмір штрафу за таке адміністративне правопорушення є ще більшим, ніж потенційний розмір штрафу за кримінальне правопорушення, а саме: посадовій особі в разі притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 44-3 КУпАП загрожує від 2000 до 10000 нмдг.

У ч. 1 ст. 325 ККУ передбачено притягнення до кримінальної відповідальності за «порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань». За допомогою аналізу складу злочину пропонуємо зфокусуватися на проблемах ефективності вказаної норми.

Норма ст. 325 ККУ є бланкетною і відсилає до масиву чинного законодавства. Об'єктом злочину є порядок запобігання інфекційним захворюванням та отруєнням[9], який міститься в певних правилах та нормах. В такому разі наявна проблема, оскільки, по-перше, громадянин не повинен знати всі правила і норми, а лише ті, що відображені в законі [10]. У Конституції України вказано, що незнання закону не звільняє від кримінальної відповідальності[11], а як бути, якщо правила та норми знаходяться у Постанові КМУ, яка не є законом. Як приклад вищезгаданих протиріч наведемо судову практику. 8 квітня 2020 р. зареєстровано кримінальне провадження за ознаками складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 325 КК України[12].

Керівництво однієї з українських церков у період часу з 17 березня 2020 р. по 27 березня 2020 р. здійснювало проведення масових зборів з учнями та прихожанами, цими діями було порушено заборони, що містяться у постанові КМУ від 11 березня 2020 р. № 211 (Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2), і з 12 березня 2020 р. на усій території України встановлено карантин. Внаслідок цього в 21 особи лабораторно підтверджено зараження на COVID-19. Виникає питання, чи правильно здійснено кваліфікацію діянь, адже подібні правила у законі відсутні.

Також, варто нагадати, що вказані норми суперечать принципу правової визначеності, закріпленому у рішеннях ЄСПЛ (п. 54 рішення від 23.09.1998 у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (Steel and Others v. the United Kingdom) [13], згідно з яким «закон має бути доступним та передбачуваним, що стосується його наслідків, тобто вираженим із достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку» [19]. Зокрема, ЄСПЛ нагадує, що «національне законодавство має з достатньою чіткістю визначати межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного права, наданого органам влади, щоб забезпечувати громадянам той мінімальний рівень захисту, на який вони мають право згідно з принципом верховенства права в демократичному суспільстві» (п. 33 рішення від 15.11.1996 у справі «Доменічіні проти Італії» (Domenichini v. Italy), Reports 1996-V) [20].

Інше підтвердження доволі широкого застосування ст. 325 ККУ на практиці – Служба безпеки України порушила кримінальне провадження за ч. 1 ст. 325 ККУ щодо службових осіб приватної медичної клініки, які не повідомили Міністерство охорони здоров'я України та центр громадського здоров'я про позитивний результат аналізу на коронавірус [16]. Тут постає питання в об'єктивній стороні складу злочину. Згідно зі ст. 11 Кримінального кодексу України, злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину[6]. В диспозиції статті прямо вказано, що порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, вчиняється шляхом дії. Щодо випадку із медичними працівниками приватної клініки, мова йде про бездіяльність. То ж як це правопорушення можна кваліфікувати за ст. 325 КК України? Отже, норма потребує негайних змін.

На думку більшості українських вчених, суб'єкт злочину спеціальний, працівники певних установ, організацій, які зобов'язані виконувати певні правила та норми, встановлені з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним захворюванням, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними. А як бути із пересічними громадянами, які інфіковані коронавірусом та у зв'язку із недотриманням карантинних заходів спричинили або могли спричинити поширення інфекційного захворювання. Можливо, залежно від наслідків, необхідно розглядати за такі дії відповідальність за ст. 44-3 Кодексу

про адміністративні правопорушення або ст. 325 Кримінального кодексу України. Вказані правопорушення можуть бути вчинені умисно або необережно. Якщо такі дії були вчинені особою умисно з метою ослаблення держави, то такі дії будуть кваліфікуватися за ст. 113 «Диверсія».

Ще одне спірне питання щодо розглядуваної норми – це Закон № 540-IX від 30.03.2020. Пункти 3, 4, 5 та 10 розділу I цього Закону діють протягом трьох місяців з дня опублікування цього Закону [17]. Таким чином, посилення кримінальної відповідальності прийнято на строк 3 місяці, що означає, що кримінальне провадження в ці часові рамки має пройти всі стадії від розслідування злочину до виконання покарання за нього. Оскільки законодавець не врахував принцип дії кримінального закону у часі. Згідно зі ст. 5 КК України, закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набуття таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість. Закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотню дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Отже, редакція ст. 325 КК, що буде чинною з 18.30.2020 по 17.06.2020, стане більш суворим проміжним кримінальним законом, а нова (стара) редакція, що прийде їй на зміну (штаф до 100 нмдг або арештом на строк до шести місяців, або обмеження волі на строк до трьох років), відповідно до ч. 1 ст. 5 КК отримає зворотню дію в часі. Таким чином, усі намагання законодавця посилити кримінальну відповідальність за злочин, передбачений ч. 1 ст. 325 КК безрезультативні, якщо терміново не внести зміни щодо строків дії відповідного закону [18].

Висновки. Закон про кримінальну відповідальність є важливим, але не основним інструментом подолання пандемії. Для забезпечення ефективності будь-яких кримінально-правових заборон необхідно підходити до законодавчих змін комплексно та виважено.

Лише комплексний аналіз проблемних питань дасть можливість удосконалити кримінальне законодавство і контролювати ситуацію у подібних непростих випадках. Наразі, аналізована стаття Кримінального кодексу України потребує змін. Законодавець повинен визначити, які саме норми і правила мають бути порушені і за що покарано. Також необхідно внести поправку в диспозицію аналізованої статті та вказати, що злочин можна вчинити шляхом дії або бездіяльності. Пропонуємо розглядати суб'єкт вказаного злочину як загальний. Також безперечно законодавцю необхідно вирішити питання із відповідальністю за умисне зараження коронавірусом та терміново скасувати тимчасовий характер посилення санкцій.

Список використаних джерел

1. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozarobigannuaposhim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>. (дата звернення: 15.04.2020).
2. Про захист населення від інфекційних хвороб: закон України від 6 квітня 2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>. (дата звернення: 01.06.2020).
3. Договір о Європейском Союзе. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 01.06.2020).
4. Melander, S., 2013 *Ultima Ratio in European Criminal Law*. *Oñati Socio-legal Series* [online], 3 (1), 42–61. URL : <http://ssrn.com/abstract=2200871> (дата звернення: 01.06.2020).
5. Husak D. (2004) *The criminal law as last resort*. *Oxford Journal of Legal Studies*, Volume 24, Issue 2, SUMMER, Pages 207–235. URL : <https://doi.org/10.1093/ojls/24.2.207> (дата звернення: 25.05.2020).
6. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.05.2020).
7. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL : https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114138&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 20.05.2020).
8. Кодекс про адміністративні правопорушення URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 20.05.2020).

9. 9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2019. 1387 с.
10. Хавронюк М. І. «Протипіфкційні» статті Кримінального кодексу України та кодексу України про адміністративні правопорушення потребують оновлення. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи: матеріали інтернет-конференції* (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 291–301.
11. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 20.05.2020).
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89234028> (дата звернення: 22.05.2020).
13. Case of steel and others v. The United kingdom URL : <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22item%22%3A%22001-58240%22%7D> (дата звернення: 10.05.2020).
14. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. спосіб. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.
15. Case of Domenichini v Italy. URL : <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6d810.html> (дата звернення: 5.05.2020).
16. Офіційний сайт Служби безпеки України. URL : <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/7389#khDIZiUX.dpbs> (дата звернення: 1.05.2020).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на надання додаткових соціально-економічних гарантій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби (COvID-2019) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/540-20>. (дата звернення: 15.05.2020).
18. Пономаренко Ю. А. Про деякі законодавчі новели кримінальної відповідальності за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи: матеріали інтернет-конф. (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.)*. Харків : Право, 2020. 316 с.

References

1. *Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy koronavirusu COvID-19: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2020 [On prevention of the spread of coronavirus COvID-19 on the territory of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 11, 2020]*, № 211. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zapobigannyaposhim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19> [in Ukrainian].
2. *Pro zakhyst naseleennia vid infektsiinykh khvorob: zakon Ukrainy vid 6 kvitnia 2000 [On protection of the population from infectious diseases: the law of Ukraine of April 6, 2000]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14> [in Ukrainian].
3. *Dohovor o Evropeiskom Soiuzi [Treaty on European Union]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 [in Ukrainian].
4. Melander, S. (2013). Ultima Ratio in European Criminal Law. *Oñati Socio-legal Series [online]*, 2013. 3 (1), 42-61 Retrieved from <http://ssrn.com/abstract=2200871> [in English].
5. Husak, D. (2004). The criminal law as last resort. *Oxford Journal of Legal Studies*. Volume 24. Issue 2, Summer, 207-235. Retrieved from <https://doi.org/10.1093/ojls/24.2.207> [in English].
6. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 roku [Criminal Code of Ukraine of 5, april 2001]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].
7. *Heneralna procuratura Ukrainy [General Prosecutor's office of Ukraine]*. Retrieved from https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114138&libid=100820&c=edit&c=fo# [in Ukrainian].
8. *Kodeks pro administratyvni pravoporushennia Ukrainy [Code of Administrative Offences of Ukraine]* (1984, amended 2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
9. *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 11-te vyd., pererobl. ta dopovn. Kyiv: Dakor. [in Ukrainian]*.
10. Khavroniuk, M.I. (2020). «Protyinfektsiini» statti Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ta kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia potrebuiut onovlennia [“Anti-infective” articles of the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offences need to be updated]. *Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy: materialy internet-konferentsii - Pravovi zasady epidemichnoi*

- bezpeky: vyklyky ta perspektyvy: materialy internet-konferentsii - Legal bases of epidemic safety: challenges and prospects: materials of the Internet conference (m. Poltava, 29 kvit. 2020 r.).* Kharkiv: Pravo, 291-301 [in Ukrainian].
11. *Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96vr> [in Ukrainian].
 12. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified state register of court decisions]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89234028> [in Ukrainian].
 13. *Case of Steel and Others v. The United Kingdom*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22item%22:%5B%22001-58240%22%5D%7D> [in English].
 14. Fulei, T.I. (2015). *Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni pravosuddia: Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia suddiv [Application of the case law of the European Court of Human Rights in the administration of justice: Scientific and methodological guide for judges]* – 2-he vyd. vypr., dopov. Kyiv [in Ukrainian].
 15. *Case of Domenichini v Italy*. Retrieved from <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6d810.html> [in English].
 16. *Sluzhba bezpeky Ukrainy [Security service of Ukraine]*. Retrieved from <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/21/view/7389#.khDIziUX.dpbs> [in Ukrainian].
 17. *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv, spriamovanykh na nadannia dodatkovykh sotsialno-ekonomichnykh harantii u zviazku iz poshyrenniam koronavirusnoi khvoroby (COvID-2019): Zakon Ukrainy vid 30.03.2020 № 540-IX [On Amendments to Certain Legislative Acts Aimed at Providing Additional Socio-Economic Guarantees in Connection with the Spread of Coronavirus Disease (COvID-2019): Law of Ukraine of 30.03.2020 № 540-IX]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/540-20> [in Ukrainian].
 18. Ponomarenko, Yu.A. (2020). *Pro deiaki zakonodavchi novely kryminalnoi vidpovidalnosti za porushennia sanitarnykh pravyl i norm shchodo zapobihannia infektsiinym khvorobam ta masovym otruienniam. Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy: materialy internet-konferentsii [About some legislative novelties of criminal liability for violation of sanitary rules and norms on prevention of infectious diseases and mass poisonings. Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy: materialy internet-konferentsii - Pravovi zasady epidemichnoi bezpeky: vyklyky ta perspektyvy: materialy internet-konferentsii – Legal bases of epidemic safety: challenges and prospects: materials of the Internet conference (m. Poltava, 29 kvit. 2020 r.).* Kharkiv: Pravo, 237-241 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.06.2020.